

Aplikácia kánonu 1098 CIC v kánonickoprávnej vede a praxi*

Vojtech Vladár

Aj keď sa inštitút faktického omylu vyvolaného u druhého manželského partnera podvodom objavuje v kodifikovanom práve Katolíckej cirkvi prvý raz až v roku 1983, nemožno hovoriť o jeho úplnej novosti. Práve jeho zrejmy prirodzenoprávny kontext totiž vysvetľuje jeho aplikovanie vo forme všeobecného právneho princípu aj na kauzy spred 27. novembra 1983, keď nadobudol účinnosť dodnes platný Kódex kánonického práva. Ako je v kánonistike všeobecne známe, cirkevný zákonodarca normy prirodzeného či pozitívneho Božieho práva nekonštituuje, ale prostredníctvom legislatívnej činnosti ich len deklaruje, udeľujúc im právnu sankcionovateľnosť.¹ Platné právne kódexy výslovne neustanovujú autoritu, ktorá je oprávnená k deklarovaniu povahy tej-ktorej normy, prípadne k deklarovaniu prirodzeného či pozitívneho Božieho práva. Analogicky by to však mal byť – podobne ako je tomu pri právomoci autentického výkladu Svätého Písma – nositeľ učiacej moci (*potestas do-*

* Príspevok je výstupom z vedeckého projektu VEGA s názvom „Teológia a právo – Prínos kresťanstva k rozvoju európskej právnej kultúry“, registrovaného pod číslom 1/0495/11. Prednesený bol dňa 26. septembra 2014 na medzinárodnej vedeckej konferencii Trnavské právnické dni (*Dies iuris Tyrnavienses*), ktorá sa uskutočnila na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave, v rámci Sekcie rímskeho a cirkevného práva s ústrednou témou „Súdna prax v rímskom a kánonickom práve“.

¹ V kánonickom práve totiž vo všeobecnosti rozoznávame normy Božieho práva a práva rýdzo cirkevného (ľudského). Autorom noriem Božieho práva je Boh ako zákonodarca. Ak sú jeho normy poznateľné zo zákonov stvorenia prirodzenou schopnosťou rozumu (porov. Rim 2,14–15), hovoríme o prirodzenom Božom práve, ktoré morálne zaväzuje každého človeka (veriaceho kresťana i neveriaceho). Pozitívne Božie právo je morálne záväzné len pre pokrstených, ktorí prijatím krstu prejavili vôľu poznať a plniť všetky Božie zákony. Ľudské (rýdzo cirkevné) právo zaväzuje len pokrstených členov Katolíckej cirkvi, ktorí dovŕšili siedmy rok života a dostatočne používajú rozum. Porov. CIC/1983, kán. 11, a CCEO/1990, kán. 1490. Bližšie k definíciám a rozdielom medzi Božím právom prirodzeným a pozitívnym pozri napríklad Matúš NEMEC, *Základy kánonického práva*, Bratislava: Iura Edition, 2001, s. 9n., a Jiří Rajmund TRETER, *Cirkevní právo*, Praha: Jan Krigl, 1993, s. 78. O prirodzenom práve v platnom latinskom Kódexe bližšie pozri Stanislav PŘIBYL, „Přirozené právo v normativě Kodexu kanonického práva,“ *Communio: Mezinárodní katolická revue*, 2010, č. 2, s. 91–101.

cendi), ktorý je (najmä v osobe pápeža a diecézneho biskupa) zároveň aj držiteľom riadnej vlastnej riadiacej moci (*potestas ordinaria*).² Najmä na tomto pozadí možno hovoriť o „*error dolosus*“, obsiahnutom v kánone 1098 *Kódexu kánonického práva*, ako o inštitúte teologicko-právnom, keďže pre jeho jasnú aplikovateľnosť je potrebné doktrínálne rozhodnutie vo veci a naň prípadne nadväzujúce podanie autentického výkladu Pápežskou radou pre výklad textov zákonov (*Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis*). I keď väčšinu pochybných otázok spojených s aplikáciou niektorých Kódexových kánonov, ku ktorým sa nevyjadriло magistérium, respektíve najvyšší zákonodarca, vyriešila rotálna jurisprudencia, v tomto prípade tomu tak celkom nie je. Tieto a podobné úvahy nemajú pritom rýdzo teoretickú povahu. Ak má totiž predmetný dôvod neplatnosti manželstva prirodzenoprávny charakter, má retroaktívnu pôsobnosť a môže byť použitý aj na posúdenie manželských káuz kresťanov nekatolíkov, respektíve nepokrstených (tzv. „prirodzené manželstvá“). Keď teda niektorí kánonisti tento záver odmietajú a deklarujú uvedený inštitút ako prameniacy v rýdzo pozitívnom cirkevnom práve, upierajú jeho aplikovateľnosť na manželstvá slávené pred rokom 1983 a rovnako i na manželské kauzy dvoch nekatolíkov, či nepokrstených, ktorí nie sú viazaní normami rýdzo cirkevného práva.³

1. NORMATÍVNE VYMEDZENIE A JURISPRUDENCIA

Ako už bolo spomenuté a ako je všeobecne známe, kánon 1098 *Kódexu kánonického práva* nie je celkom novým inštitútom. Historicky sa vyprofiloval najmä z aplikácie všeobecného prirodzenoprávneho princípu na kánon 1083 *Kódexu kánonického práva* z roku 1917 (*Codex Iuris Canonici*).⁴

² Porov. *CIC/1983*, kán. 131, a *CCEO/1990*, kán. 981.

³ Porov. *CCEO/1990*, kán. 1490.

⁴ Porov. Daniel FALTIN, „Nedostatok manželského súhlasu z dôvodu podvodu,“ in *Ius et iustitia. Acta IV Symposii Iuris Canonici anni 1994*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1995, s. 200–202. Najčastejšie išlo o snahu aplikovať kánon špecifikujúci omyl na prípady, v ktorých bol manželský partner vlákaný do manželstva podvodným konaním. Podľa uvedenej normy bol manželský súhlas neplatný len v prípade omylu v osobe, respektíve ak išlo o taký omyl vo vlastnostiach osoby, ktorý bolo možné právne kvalifikovať ako omyl v osobe (*redundans in errore personae*). Porov. *Summa Theol. suppl.*, III partis, q. 51, art. 2 ad 5, a *CIC/1917*, kán. 1083. Čo sa týka všeobecných princípov prvého latinského Kódexu, ten obsahoval

Cirkevné súdy museli napokon už od 50. rokov 20. storočia stále častejšie riešiť otázku neplatnosti manželstva z dôvodu omylu vyvolaného podvodom a od 60. rokov boli veľmi často vynášané rozsudky konštatujúce neplatnosť manželstva z tohto titulu. Výraznejšie snahy o formulovanie novej právnej úpravy, bližšie popisujúcej podvodné uvedenie druhej manželskej strany do omylu, sa v odborných kruhoch prejavovali najmä od roku 1957.⁵ Najvýznamnejším dôvodom boli pastoračné potreby, čo bolo zdôraznené aj počas rokovaní Druhého vatikánskeho koncilu (*Concilium Oecumenicum Vaticanum Secundum*, 1962–1965), kde túto požiadavku vzniesli predovšetkým predstavitelia nemeckého episkopátu, ale tiež Gregoriánskej univerzity (*Universita Gregoriana*), Katolíckeho inštitútu so sídlom v Toulouse (*Institut de Catholique de Toulouse*) a napokon i Kongregácie pre Boží kult a disciplínu sviatostí (*Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum*).⁶ Podobne ako v prípade mnohých ďalších kánonickoprávnych inštitútov, aj v prípade omylu vyvolaného podvodom prispel tento snem najvýznamnejším spôsobom k sformovaniu jeho základnej koncepcie, ktorá napokon našla svoje odzrkadlenie

v kánone 103 § 2 zásadu, v súlade s ktorou podvod nespôsoboval nulitu právneho úkonu, pokiaľ právo neustanovovalo niečo iné. Takýto úkon mohol byť vyhlásený za neplatný až súdnym rozsudkom, čo však celkom prirodzene neprichádzalo do úvahy v prípade manželstva. Manželstvo, t.j. právny úkon vedúci k uzavretiu manželstva, totiž nemôže byť nikdy s konečnou platnosťou zrušené a rozsudok sa nikdy nestáva *res iudicata*. Podobný všeobecný princíp možno nájsť i v platnom *Kódexe kánonického práva* z roku 1983, konkrétne v kánone 125 § 2. Aj v tomto prípade platí, že právny úkon je považovaný za platný, pokiaľ právo neurčuje niečo iné. Práve predmetný kánon 1098 ale ustanovuje z tejto zásady výnimku. Porov. Stanislav ZVOLENSKÝ, „Omyl spôsobený podvodom podľa kánona 1098 Kódexu kánonického práva,“ *Bulletin* 5, č. 1 (1999): 75–76. Vo všeobecnosti preto naďalej platí, že v prípade podvodu môže byť právny úkon vyhlásený za neplatný rozsudkom cirkevného súdu, a to buď z podnetu poškodenej strany, jej nástupcu v práve, prípadne *ex officio*. Bližšie k tejto problematike pozri tiež Lawrence G. WRENN, *Judging Invalidity*, Washington: Canon Law Society of America, 2002, s. 30–31.

⁵ Porov. Damián NĚMEC, *Manželské právo katolíckej cirkve z ohľadom na platné české právo*, Praha: Krystal OP; Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 104. Od uvedeného roku sa usiloval o skonštruovanie novej právnej koncepcie tohto inštitútu najmä nemecký profesor Heinrich Flatten z Tübingenu. Porov. Heinrich FLATTEN, *Irrtum und Täuschung bei der Eheschließung nach kanonischem Recht*, Paderborn: Schöningh, 1957.

⁶ Bližšie k tejto problematike pozri Marian A. ZUROWSKI, *Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, 2. vyd., Katowice: Księgarnia św. Jacka, 1987, s. 247–249.

aj v platnom latinskom Kódexe, a o niekoľko rokov neskôr i v Kódexe východnom.⁷

Čo sa týka samotného podvodu, najdokonalejšie a dodnes používané definície ponúkajú predovšetkým predstavitelia rímskoprávných škôl. Oblúbená je v tomto ohľade najmä konštrukcia právnika Labeona († okolo r. 10 po Kr.), ktorého citoval v justiniánskych *Digestach* právnik Ulpian († 223) nasledovným spôsobom:

Servius definuje zlý úmysel ako ľstivý postup s cieľom oklamať protistranu, pri ktorom sa niečo predstiera (simuluje) a iné sa koná. Avšak Labeo hovorí, že môže byť prítomný zlý úmysel aj bez predstierania, a ďalej, že bez zlého úmyslu môže byť niečo predstierané a iné chcené, ak týmto spôsobom dve osoby disimulujú buď ich vlastný cieľ, alebo cieľ iných. A (Labeo) definuje zlý úmysel, respektíve podvod takto: akákoľvek úskočnosť (ľstivosť), klamstvo, machinácia, robené s cieľom podviesť, oklamať, prekabátiť (nachytať na ľahkovernosti) iného. Labeonova definícia je správna.⁸

Z novších definícií, bežne uvádzaných v kánonistickej literatúre, možno spomenúť konštrukciu:

Podvod je uvážené a ľstivé uvedenie iného do stavu podvedenosti, za tým účelom, aby vykonal istý právny úkon.⁹

⁷ Väčšina kánonistov uvádza, že k prijatiu tohto inštitútu do platného práva prispelo predovšetkým nové personalistické chápanie manželstva, presadené otcami Druhého vatikánskeho koncilu, a jeho vnímanie v prvom rade ako *foedus matrimoniale*. Porov. CIC/1983, kán. 1055, a CCEO/1990, kán. 776. Bližšie k tejto problematike pozri *Gaudium et spes* 48; *Familiaris consortio* 3,17n; NĚMEC, *Manželské právo katolíckej cirkve*, s. 15–16; John P. BEAL – James A. CORIDEN – Thomas J. GREEN, *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York: Paulist Press, 2000, s. 1307, a FALTIN, „Nedostatok manželského súhlasu z dôvodu podvodu,“ s. 194–195, 197 a 210. V Kódexe kánonov východných cirkví (*Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*) je inštitút *error dolosus* ustanovený tými istými slovami ako v latinskom Kódexe. Porov. CCEO/1990, kán. 821.

⁸ Ulp. D. 4,3,1,2 (11 ad ed.): „Dolum malum servius quidem ita definiit machinationem quandam alterius decipiendi causa, cum aliud simulatur et aliud agitur. Labeo autem posse et sine simulatione id agi, ut quis circumveniat: posse et sine dolo malo aliud agi, aliud simulari, sicuti faciunt, qui per eiusmodi dissimulationem deserviant et tuentur vel sua vel aliena: itaque ipse sic definiit dolum malum esse omnem calliditatem fallaciam machinationem ad circumveniendum fallendum decipiendum alterum adhibitam. Labeonis definitio vera est.“

⁹ Porov. José CASTAÑO, *Il sacramento del matrimonio*, sv. II, Roma: Tipolitografia Pioda Gianfranco, 1991, s. 156, a Gommarus MICHELS, *Principia Generalia de Personis in Ecclesia*, Romae: Typis Societatis S. Joannis Evangelistae, 1955, s. 660. „Deceptio alterius

Vo všeobecnosti možno zhrnúť, že kým omyl pramení v nesprávnom poznaní skutočnosti prameniaca v samotnom subjekte, podvod je vedomým uvedením druhej osoby (v tomto prípade druhého nupturienta) do omylu, na základe čoho táto osoba vykoná právny úkon (t.j. uzavretie manželstva), ktorý by v prípade správneho poznania skutočnosti neurobila.¹⁰ Najmä na tomto pozadí je správnejšie používať pre označenie tohto inštitútu výraz „*error dolosus*“ (podvodný omyl), respektíve „*error dolo causatus*“ (omyl vyvolaný podvodom).¹¹ Neplatnosť manželstva totiž nespôsobuje samotný podvod, ale uvedenie druhej manželskej strany do omylu, následkom čoho vzniká špecifický omyl, ktorý je bližšie konkretizovaný normou kánonu 1098.¹² Na základe uvedeného je zrejmé, že podvodné konanie ovplyvňuje rozumové poznanie druhého nupturienta a dotýka sa tak roviny jeho poznávania. Rozumové poznanie potom vplýva na vôľu, čím sa podvod, ktorý zapríčiňuje mylný rozumový úsudok, prenáša aj do roviny rozhodovania sa. Až na základe vynúteného omylu teda osoba uvedená do omylu uskutoční nesprávne rozhodnutie (*falsum iudicium*), v tomto prípade vstup do manželstva.¹³ Z toho dôvodu sa omyl vyvolaný podvodom považuje za takú okolnosť, ktorá samým právom (*ipso iure*) zneplatňuje manželský súhlas podvedenej strany, a teda i samotné manželstvo.¹⁴

Na základe slov použitých zákonodarcom je inštitút podvodu špecifikovaný v oboch platných kódexoch Katolíckej cirkvi nasledovne:

deliberate et fraudulenter commissa, qua hic inducitur ad ponendum determinatum actum iuridicum.“

¹⁰ Porov. František POLÁŠEK, *Cirkevní manželství podle kanonického práva*, Praha: ČKCH, 1990, s. 48.

¹¹ Ján DUDA, *Katolícke manželské právo*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie: Kňazský seminár J. Vojtaššáka, 1996, s. 112²⁵.

¹² Z hľadiska dejín cirkevného práva sa nikdy nestalo, aby bola priznaná sila zneplatniť manželstvo samotnému podvodu. Takisto z kánonistických diel a judikatúry je zrejmé, že do úvahy bol vždy braný až dôsledok podvodu, čiže ním vyvolaný omyl. Ten sa potom posudzoval podľa špecifických kritérií, v ktorých obdobne nikdy nezohrával rozhodujúcu úlohu pôvod omylu, ale omyl samotný. Bližšie k tejto problematike pozri Urbano NAVARRETTE, „Canon 1098 de errore doloso estne iuris naturali an iuris positivi Ecclesiae?“, *Periodica* 76 (1987): 162n.

¹³ Porov. ZVOLENSKÝ, „Omyl spôsobený podvodom podľa kánona 1098 Kódexu kánonického práva“, s. 77.

¹⁴ Porov. Jozef KRAJČI, *Veľké tajomstvo*, Bratislava: TA SR Pressfoto, 1993, s. 103.

Kto uzaviera (slávi) manželstvo oklamaný podvodom, vykonaným na získanie súhlasu, ohľadom nejakej vlastnosti druhej stránky, ktorá svojou povahou môže ťažko narušať manželské spolužitie, neuzaviera (neslávi) ho platne.¹⁵

Aj z uvedenej dikcie jasne vyplýva, že kánon sa prioritne dotýka omylu, nie podvodu alebo ľsti. I keď manželstvo v súlade s uvedeným kánonom neuzatvára platne ten, kto bol podvedený, a teda uvedený do omylu, podvod alebo lešť zostáva napriek tomu pre možnosť použitia tohto inštitútu podstatným prvkom. Hoci podvádzajúcim je obyčajne druhá strana putatívneho manželstva, kánon výslovne nepožaduje, aby tomu tak bolo. Tým, kto podvádza, preto môže byť aj tretia strana, na čom sa zhodnú takmer všetci kánonisti.¹⁶ Najdôležitejšou a najkomplikovanejšou otázkou pri aplikácii tohto inštitútu ale zostáva z uvedenej definície vydedukovať všetky náležitosti predmetnej vlastnosti druhej manželskej strany, ktorej sa podvod musí nevyhnutne týkať. Jurisprudencia z dikcie kánonu obyčajne extrahuje nasledovné podmienky, za kumulatívneho (*cumulative*) splnenia ktorých je existujúca alebo absentujúca vlastnosť považovaná za zneplatňujúcu manželský súhlas a tým i manželstvo samotné:

1) Musí ísť skutočne o vlastnosť druhej manželskej strany, čo vylučuje neplatnosť manželstva z dôvodu omylu vyvolaného vykonaním nejakých ojedinelých skutkov v minulosti, ktoré nevykazovali a nevykazujú znaky vlastnosti.¹⁷

¹⁵ Qui matrimonium init (celebrat) deceptus dolo, ad obtinendum consensum patrat, circa aliquam alterius partis qualitatem, quae suapte natura consortium vitae coniugalibus graviter perturbare potest, invalide contrahit (celebrat). Porov. CIC/1983, kán. 1098, a CCEO/1990, kán. 821.

¹⁶ Porov. napríklad POLÁŠEK, *Církevní manželství podle kanonického práva*, s. 48; Lawrence G. WRENN, *The Invalid Marriage*, Washington: Canon Law Society of America, 1998, s. 107; týž, *Judging Invalidity*, Washington: Canon Law Society of America, 2002, s. 31; *Communications* 3 (1971): 77; BEAL – CORIDEN – GREEN, *New Commentary on the Code of Canon Law*, s. 1307, a Eduard GIURGI, *The Impact of Dolus on Legal Acts in the 1983 Code of Canon Law*, Washington: The Catholic University of America, 2009, s. 182.

¹⁷ V tomto prípade ja na mieste nastoliť otázku, či môže ísť aj o vlastnosť tretej osoby, ktorá je úzko spojená s osobou manželského partnera. V takomto prípade by totiž mohli byť negatívne vlastnosti tretej osoby prenesene kvalifikované ako vlastnosť manželského partnera, ktorý by voči takejto osobe disponoval napríklad vyživovacou, či inou podobnou povinnosťou. Podľa môjho názoru by však dôvodom omylu v tomto prípade bola práve spomenutá vyživovacia povinnosť a nútená naviazanosť manželského partnera na tretiu osobu – teda táto vlastnosť by bola kvalifikovaná ako tá, ktorá zo svojej prirodzenosti môže sťažiť manželské spolužitie. Vlastnosť tretej osoby by

2) Vlastnosť musí existovať v čase uzavierania manželstva, na rozdiel od inej vlastnosti prípadne očakávanej druhým nupturientom v budúcnosti.¹⁸

3) Druhej manželskej strane musí byť takáto vlastnosť neznáma. Ak by sa preto podvedená strana o nej najneskôr v čase uzavierania manželstva dozvedela alebo mala silné pochybnosti o jej existencii prípadne absencii, nemohlo by celkom prirodzene ísť o podvod.¹⁹

4) Vlastnosť musí mať zo svojej prirodzenosti schopnosť vážne narúšať spoločenstvo manželského života (*suapte natura consortium vitae coniugalís graviter perturbare potest*). Nemusí teda ísť o skutočné a reálne narúšanie manželstva, ale postačuje, aby mala potenciál tak činiť. Aj z toho dôvodu prichádza do úvahy nielen vlastnosť považovaná spoločnosťou

bola preto braná do úvahy len sprostredkované, v čom spočíva aj istá relativita tohto inštitútu, ktorého spôsob aplikácie je v konečnom dôsledku vo viacerých ohľadoch len na úvahe cirkevného sudcu. Bližšie k tejto problematike pozri ZVOLENSKÝ, „Omyl spôsobený podvodom podľa kánona 1098 Kódexu kánonického práva,“ s. 81, a JOSÉ CASTAÑO, „L'influsso del dolo nel consenso matrimoniale,“ *Apollinaris* 57 (1984): 581. Možnosť zneplatnenia manželstva kvôli vlastnosti tretej strany ale výslovne odmieta americký kánonista Lawrence G. Wrenn, deklarujúc, že v prípade tohto kánonu musí ísť výlučne o vlastnosť druhej manželskej strany, a preto vlastnosti všetkých ostatných osôb, hoci by boli dôverne spojené s druhou manželskou stranou, sú irelevantné. Aj on ale napokon pripúšťa výnimku, uvádzajúc príklad zneplatnenia manželstva na základe podvodu, ak by napríklad rodičia druhej manželskej strany zatajili vážnu dedičnú chorobu, ktorá by sa mohla u tohto nupturienta neskôr prejavíť. V takomto prípade by teda išlo o vlastnosť tretej osoby (iných osôb), ktorá podstatným spôsobom, hoci len nepriamo, ovplyvňuje aj druhú manželskú stranu a tým potenciálne i spoločenstvo ich manželského života. POROV. WRENN, *Judging Invalidity*, s. 32.

18 Z tohto dôvodu, žena, ktorá si vzala muža po tom, čo ju presvedčil, že zamýšľa študovať právo, hoci k tomu nemal nijaký zámer, nemôže namietať neplatnosť manželstva z dôvodu omylu vyvolaného podvodom. Na druhej strane, žena, ktorá bola presvedčená o tom, že uzaviera manželstvo s právnikom alebo s niekým, kto bol prijatý na právnickú školu, môže požadovať vyhlásenie manželstva za neplatné z dôvodu podvodu (samozrejme, za splnenia ostatných zákonných podmienok). POROV. DUDA, *Katolícke manželské právo*, s. 114, a BEAL – CORIDEN – GREEN, *New Commentary on the Code of Canon Law*, s. 1308. Aj keď ale požadovaná vlastnosť musí predchádzať manželstvu, neznamená to, že musí byť trvalá. Bližšie k tejto problematike pozri Ladislav Ōrsi, „Matrimonial Consent in the New Code: Glossae on Canons 1057, 1095–1103, 1107,“ *The Jurist* 43 (1983): 51.

19 POROV. ERNEST CAPARRÓS – MICHEL THÉRIAULT – JEAN THORN, *Code of Canon Law Annotated*, Montréal: Wilson & Lafleur Limitée, 2004, s. 848. V skutočnosti preto môže ísť zo strany podvádzajúceho o uvedenie druhého nupturienta do omylu prostredníctvom aktívneho konania (pozitívna forma úkonu), alebo udržiavaním nupturienta v stave omylu (negatívna forma úkonu). POROV. NĚMEC, *Manželské právo katolíckej cirkve*, s. 103.

za objektívne vážnu, ale i taká, ktorá je kvalifikovaná ako subjektívne vážna len podvedenou manželskou stranou.²⁰

5) Vlastnosť musí byť podvodne zatajená za účelom získania manželského súhlasu (*dolus ad obtinendum consensum patratu*), a to či už konaním, alebo opomenutím konania.²¹ Cieľom podvádzajúceho je teda dosiahnutie manželského súhlasu od druhej manželskej strany.²² Medzi

²⁰ Porov. Rozsudok z 27. januára 1994 *coram* Stankiewicz, *Periodica* 25 (1995): 539; Maximilián V. FILO, „Faktický omyl – podvodný (kán. 1098 CIC),“ *Adnotatio Iurisprudentiae* XIX (2009): 4, a FALTIN, „Nedostatok manželského súhlasu z dôvodu podvodu,“ s. 206. Vlastnosť je kvalifikovaná ako objektívne vážna v tom prípade, ak by spoločnosť považovala jej zatajenie pred druhou manželskou stranou za ťažkú nespravodlivosť. Kánonistika v tomto ohľade najčastejšie uvádza zamlčanie vážnej alebo nákazlivej choroby, ťažkých závislostí, veľmi zlú povesť apod. Subjektívne vážnu vlastnosť má podvedený manželský partner za vážnu, a to i napriek tomu, že spoločnosť ju za takúto nepovažuje. O takýto prípad by išlo, ak by napríklad žena vnútorne odmietala vziať si za manžela muža, ktorý je ťažkým fajčiarom z toho dôvodu, že niekoľko jej priateľov a príbuzných umrelo na rakovinu pľúc. Ak by preto jej snúbenec takúto vlastnosť pred ňou úmyselne zatajil, mohla by byť cirkevným súdom kvalifikovaná ako vážna a zneplatňovala by manželstvo na základe omylu vyvolaného podvodom. Napriek tomu ale vo všeobecnosti platí, že do úvahy sa v prvom rade berie objektívne hľadisko a až sekundárne hľadisko subjektívne. Bližšie k tejto problematike pozri WRENN, *The Invalid Marriage*, s. 107–108.

²¹ CAPARROS – THÉRIAULT – THORN, *Code of Canon Law Annotated*, s. 848–849. Celkom prirodzene sa v tomto prípade zohľadňuje kvalifikovaný úmysel podvádzajúceho, ktorý koná slobodne a uvážene (*liberum et deliberatum*) za účelom vylákania alebo dosiahnutia manželského súhlasu. Porov. NĚMEC, *Manželské právo katolíckej cirkve*, s. 103. Na druhej strane, ak by bol podvod namierený k dosiahnutiu iných cieľov, napríklad k uchráneniu cti niekoho iného alebo rodiny, v takom prípade sa nemá za to, že ovplyvnil manželský súhlas druhej strany, a manželstvo musí byť považované za platné. Porov. WRENN, *Judging Invalidity*, s. 31, a Mario F. POMPEDDA, „Il consenso matrimoniale,“ in *Il matrimonio nel nuovo Codice di diritto canonico: annotazioni di diritto sostanziale e processuale*, ed. Zenon Grocholewski – Mario F. Pompedda – Cesare Zaggia, Padova: Libreria Gregoriana Editrice, 1984, s. 66. Niektorí kánonisti ale takýto záver odmietajú. Argumentujú, že nie je dôležité, z akých pohnútok bol podvod spáchaný. Ak mal totiž vplyv na manželský súhlas druhého nupturienta, v každom prípade ide o dôsledok omylu vyvolaného podvodom. S týmto názorom ale nemožno súhlasiť, keďže, celkom prirodzene, pri interpretácii tohto kánonu je nevyhnutné postupovať v súlade s kánonom 18 latinského Kódexu, striktne. Opätovne v tomto prípade prichádza do úvahy jedine eventualita, že by sa sudca rozhodol tento kánon aplikovať v prirodzenoprávnom kontexte, a teda v najširšom možnom zmysle. Porov. ZVOLENSKÝ, „Omyl spôsobený podvodom podľa kánona 1098 Kódexu kánonického práva,“ s. 80–81.

²² Podvádzajúci v tomto prípade totiž predpokladá, že ak by sa jeho partner dozvedel určitú skutočnosť, odstúpil by od predsavzatia uzavrieť s ním (s ňou) manželstvo. Porov. Antonino M. ABATE, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica*, Roma: Urbaniana University Press; Brescia: Paideia Editrice, 1985, s. 53.

konaním podvádzajúceho a manželským súhlasom musí pritom existovať príčinná súvislosť (*nexus causalis*).²³

2. APLIKAČNÁ PRAX CIRKEVNÝCH SÚDOV

Čo sa týka procesnej aplikácie kánonu 1098 v praxi cirkevných súdov, tie disponujú vlastnými postupmi získavania dôkazov, dodržiavajúc presne vymedzené procesné kroky. Pri vyšetrovaní súd obvyčajne pátra po týchto prameňoch: vyhlásenia strán a svedectvá svedkov, podporné dôkazy (napríklad či má podvod svoju minulosť, či boli urobené nejaké špeciálne opatrenia v snahe predísť jeho odhaleniu a pod.), motív (základ pre posúdenie, že budúci manželský partner by s podvádzajúcim neuzavrel manželstvo, keby vedel o existencii alebo absencii utajenej vlastnosti) a rôzne písomné dokumenty (napríklad záznam o predchádzajúcom civilnom manželstve, lekársky záznam preukazujúci vážnu chorobu pretrvávajúcu v čase uzavierania manželstva atď.).²⁴ K hlavným faktorom, ktoré sú relevantné ako dôkaz podvodu, ale zaraďujeme predovšetkým výpovede strán, miestoprišažné vyhlásenia, svedectvá svedkov, nepriame dôkazy a motív. Kánonistické príručky okrem toho osobitne zdôrazňujú nevyhnutnosť prešetrenia nasledujúcich okolností:

²³ Porov. Maximilián V. FILO, „Faktický omyl – podvodný (kán. 1098 CIC),“ s. 3; DUDA, *Katolícke manželské právo*, s. 113–114⁷⁶, a FALTIN, „Nedostatok manželského súhlasu z dôvodu podvodu,“ s. 205 a 214. V súlade s kánonom 1097 § 2 latinského Kódexu jednoduchý omyl vo vlastnostiach osoby nerobí manželstvo neplatným, ak nebola takáto vlastnosť priamo a zásadne chcená (... nisi haec qualitas directe et principaliter intendatur). Podvodom vyvolaný omyl ale spôsobuje, za splnenia ďalších zákonných podmienok, neplatnosť manželstva. Ak by sa preto napríklad krátko po uzavretí manželstva ukázalo, že muž trpí sklerózou multiplex už istý čas a že čoskoro z neho bude invalid, je celkom zrejmé, že takúto vlastnosť je potrebné považovať za vážnu a meniacu celé manželské spolužitie. Takéto manželstvo ale bude považované za platné, pokiaľ sa pár sobášil bez pripojenia podmienky (CIC/1983, kán. 1102), respektíve ak muž nevedel po celú dobu o svojej chorobe a pred manželkou ju nezatajil. Až v takom prípade by išlo o podvod, teda úmyselné uvedenie manželského partnera do omylu, na základe čoho by došlo k vážnej nespravodlivosti, keďže podvedená strana by bola zbavená slobodnej voľby rozhodnúť sa pre uzavretie, alebo neuzavretie manželstva. Porov. WRENN, *The Invalid Marriage*, s. 107–108, a GIURGI, *The Impact of Dolus on Legal Acts in the 1983 Code of Canon Law*, s. 172.

²⁴ Porov. WRENN, *The Invalid Marriage*, s. 108–109.

1) Sudca musí v prvom rade zistiť, akú dôležitosť prikladala podvodom oklamaná osoba nepriamo želanej vlastnosti a či na takejto vlastnosti trvala a stále trvá. Ak by jej totiž druhá manželská strana nepriznala osobitú dôležitosť, alebo sa jej výslovne po uzavretí manželstva vzdala, podvodné konanie by celkom prirodzene stratilo svoj zneplatňujúci účinok.²⁵

2) Musí byť preukázané, že vlastnosť bola podvedenej strane skutočne neznáma ešte pred uzavretím manželstva.

3) Je nevyhnutné dokázať, že podvod bol spáchaný za účelom vylúčania manželského súhlasu.

4) Osobitne je potrebné preukázať závažnosť vplyvu existujúcej alebo absentujúcej vlastnosti na rušenie spoločenstva manželského spoluzitia (*consortium vitae coniugal*).²⁶

5) Podobne ako presvadbobným a posvadbobným okolnostiam má byť osobitá pozornosť venovaná aj zisteniu správania sa osoby údajne podvedenej po tom, čo spoznala pravdu. Práve táto skutočnosť má totiž veľkú dôležitosť pri určovaní a objasnení pravdy. Ak by teda podvedená strana pokračovala v spoločnom manželskom živote, v takom prípade by sa muselo mať za to, že predmetná vlastnosť nebola až natoľko vážnou, aby zneplatňovala manželstvo.²⁷

²⁵ Je zrejmé, že do úvahy by prichádzalo aplikovanie inštitútu jednoduchej konvalidácie (*convalidatio simplex*). Náprava v základe (*sanatio in radice*) samozrejme nie je možná, keďže dôvodom neplatnosti manželstva je v tomto prípade vada manželského súhlasu. Porov. CIC/1983, kán. 1156n, a CCEO/1990, kán. 843n.

²⁶ Všetci kánovníci zdôrazňujú, že všeobecné vlastnosti, v ktoré väčšina kontrahentov dúfa, že ich u budúceho manželského partnera nájdu, nemôžu zo svojej prirodzenosti vážne sťažiť spoločenstvo manželského života. S dobrou vôľou a za použitia vhodných prostriedkov môžu byť totiž takéto ťažkosti, ktoré v súvislosti s nimi vyvstanú, ľahko prekonané. Porov. WRENN, *Judging Invalidity*, s. 33. V tomto ohľade je zároveň nevyhnutné upriamiť pozornosť na skutočnosť, že cirkevný tribunál musí zistiť nielen objektívnu vážnosť takejto vlastnosti, ale zohľadňovať i vážnosť subjektívnu, t.j. dôležitosť, ktorú uvedenej vlastnosti prikladá podvedená strana. Napríklad vynikajúci kánovník Luigi Chiappetta v tejto súvislosti zdôraznil, že sudca nesmie brať do úvahy len objektívne kritériá, ale musí dbať i o zohľadnenie okolností miesta, kultúry a miestneho pohľadu na vec, ktorý potom dáva takejto záležitosti charakter relatívnej objektívnosti. Tomuto názoru pridáva na vážnosti i skutočnosť, že 18. mája 1977 vyzdvihol jeden z konzultorov kodifikačnej komisie istú subjektívnosť vo vzťahu k vlastnosti požadovanej týmto kánónom a ostatní členovia vyjadrili tichý súhlas. Porov. Luigi CHIAPPETTA, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica e concordataria*, Roma: Edizioni Dehoniane, 1990, s. 221, a *Communications* 9 (1977): 372.

²⁷ V takomto prípade musí sudca rozhodnúť v prospech platnosti manželstva, ktoré v súlade s normami kánonického práva požíva priazeň práva (*favor iuris*). Porov. CIC/1983,

Ako je zrejmé, najzložitejšiu otázku pri aplikácii tohto kánonu predstavuje problematika posúdenia, ktorú z vlastností podvádzajúcej manželskej strany možno považovať za schopnú zneplatniť manželský súhlas. S uvedeným problémom podstatným spôsobom súvisí taktiež dodnes nevyriešená otázka aplikácie kánonu 1098 *Kódexu kánonického práva* na manželstvá slávené pred 27. novembrom 1983, teda možná retroaktivita tejto normy.²⁸ Niet pochyb o tom, že manželstvo ako také je prirodzenoprávnym inštitútom. Aj z toho dôvodu spôsobujú jeho neplatnosť výlučne vady, ktoré majú objektívne vážnu povahu a ohrozujú fungovanie tohto osobitého inštitútu ako spoločenstva muža a ženy, ktoré je ľudskou mocou za splnenia požadovaných podmienok absolútne nerozlučiteľné. Práve široké koncipovanie podvodu a ponechanie jeho interpretácie zo strany magistéria (v tomto prípade s určitosťou najmä Kongregácie pre náuku viery) i najvyššieho zákonodarcu na cirkevné súdy však spôsobuje, že tým, kto skutočne rozhoduje o jeho charaktere, sú samotní sudcovia.²⁹ Práve oni predovšetkým stanovujú, či predmetná vlastnosť je spôsobilá v konkrétnom prípade vyvolať neplatnosť manželstva z dôvodov vychádzajúcich z prirodzeného Božieho práva, respektíve práva ľudského (rýdzo cirkevného), prípadne deklarujú, po dosiahnutí potrebného stupňa morálnej istoty (*certitudo moralis*), platnosť manželstva. V snahe objektivizovať kritériá, za ktorých by bolo možné vlastnosť požadovanú kánonom 1098, respektíve samotný kánon ako celok považovať za normu prirodzeného Božieho práva, by sme mohli uviesť tieto argumenty:

1) Manželstvo je ako prirodzenoprávny inštitút zamerané na vytvorenie „*totius vitae consortium*“ (spoločenstvo celého života) a „*intima com-*

kán. 1060 a CCEO/1990, kán. 779. Napriek tomu je ale nevyhnutné pripomenúť, že v kánonickom práve je z hľadiska vzniku právnych účinkov manželstva dôležitý objektívny skutkový stav, teda či manželstvo naozaj podľa práva vzniklo alebo nie. V prípade, že nevzniklo (nebolo platne uzavreté), avšak manželské strany, napriek tomu že túto skutočnosť nie je možné preukázať vo vonkajšom fóre (pred cirkevným súdom), uzavrú manželstvo nové (kánonickou formou), bude toto druhé manželstvo platné, ale nedovolené. Je však málo pravdepodobné, že v praxi by bol príslušný klerik, napriek eventuálnemu nadobudnutiu subjektívneho záveru o neplatnosti prvého manželstva, vedomo ochotný pri takomto sobáší úradne asistovať. Porov. CIC/1983, kán. 1085 § 2, a CCEO/1990, kán. 802 § 2.

²⁸ K pojednaniu o inštitúte retroaktivity a jeho uplatňovaní v kánonickom práve bližšie pozri PŘIBYL, „Přirozené právo v normativě Kodexu kanonického práva,“ s. 98n.

²⁹ Porov. NĚMEC, *Manželské právo katolické církve*, s. 103–104.

munitas vitae et amoris“ (intímne spoločenstvo života a lásky).³⁰ Z toho dôvodu spáchaný podvod naruša základy, na ktorých má byť takéto spoločenstvo vybudované.³¹ Práve už spomenuté personalistické chápanie manželstva navyše implikuje, že manželský súhlas spočíva vo vzájomnom dávaní sa a prijímaní manželov jedného druhým. Keď bol ale jeden z manželov pozbavený vedomosti o nejakej podstatnej vlastnosti druhého partnera prostredníctvom podvodu ohľadom toho, čo je dávané a prijímané, potom nemožno, celkom prirodzene, považovať manželský súhlas podvedeného za dostačujúci pre platný právny úkon uzavretia manželstva. Na tomto pozadí sa totiž stáva vadným materiálny objekt (predmet) manželského súhlasu. Vo všeobecnosti taktiež platí, že vôľa je základnou požiadavkou prirodzeného práva pre platnosť manželského zväzku.³² Okrem toho, podvod odporuje úprimnosti a sebaodhaleniu, ktoré sú nevyhnutné k založeniu a udržaniu manželského spoločenstva. Spojiť niekoho natrvalo v manželskom zväzku s osobou, ktorá ho alebo ju podviedla ohľadom podstatnej osobnej vlastnosti, je preto považované za tak vážnu nespravodlivosť, že takýto omyl vedie k nulite manželstva.³³ Je teda celkom zrejmé, že neplatnosť manželstva v konečnom dôsledku vyvoláva práve omyl vo vlastnosti osoby vyvolaný podvodom, ktorý spôsobuje druhej manželskej strane hrubú nespravodlivosť, prameniáciu v objekte chránenom prirodzeným Božím právom.

2) Ak jedna z manželských strán zamlčí druhej nejakú podstatnú vlastnosť, je celkom zrejmé, že v tomto prípade môže dôjsť až k omylu v osobe. Je pritom nepochybné, že tento inštitút má prirodzenoprávny charakter.³⁴ Ak teda ide o tak vážnu vlastnosť, ktorá vedie v konečnom dôsledku k omylu v osobe, vyplýva z toho, že v danom prípade je manželstvo neplatné na základe normy prirodzeného Božieho práva.

³⁰ *Gaudium et spes* 48; CIC/1983, kán. 1055, a CCEO/1990, kán. 776.

³¹ Porov. ZVOLENSKÝ, „Omyl spôsobený podvodom podľa kánona 1098 Kódexu kánonického práva,“ s. 82.

³² Porov. CIC/1983, kán. 1057 § 1, a CCEO/1990, kán. 817 § 2.

³³ BEAL – CORIDEN – GREEN, *New Commentary on the Code of Canon Law*, s. 1307.

³⁴ Porov. CIC/1983, kán. 1097, a CCEO/1990, kán. 820. Blížšie k tejto problematike pozri NĚMEC, *Manželské právo katolíckej cirkve*, s. 100; FALTIN, „Nedostatok manželského súhlasu z dôvodu podvodu,“ s. 197, a POLÁŠEK, *Církevní manželství podle kanonického práva*, s. 47. Ako sme už spomenuli, na tento dôvod sa najčastejšie odvolávali cirkevní sudcovia za platnosti prvého latinského Kódexu kánonického práva z roku 1917, v prípade potreby deklarovať neplatnosť manželstva na základe omylu vyvolaného podvodom. Porov. CIC/1917, kán. 1083.

3) V prípade podvodu dochádza k porušeniu viacerých právnych zásad, ktoré majú bezpochyby ráz prirodzeného Božieho práva. Z nich by sme mohli spomenúť predovšetkým klasický princíp známy už rímskym právnikom „*nilhil volitum quin praecognitum*“ (nič nemôže byť chcené, čo nebolo vopred poznané). Aj z toho dôvodu sa podvod javí ako hrubá nespravodlivosť spáchaná pasívnemu subjektu podvodu zo strany podvádzajúceho.³⁵

4) Aj formulácia kánonu 1098 naznačuje skôr prirodzenoprávny charakter tejto normy, než ráz rýdzo cirkevnoprávny. I zákonodarcom použité slová napokon požadujú, aby išlo o vlastnosť, ktorá môže zo svojej prirodzenosti vážne sťažiť spoločenstvo manželského života. Práve slovné spojenie „zo svojej prirodzenosti“ (*suapte natura*) naznačuje, že vlastnosť, ktorá je predmetom podvodu, musí mať k vyvolaniu neplatnosti manželského súhlasu povahu objektívnej vážnosti.³⁶ Obdobne slová o postačujúcej potencialite takejto vlastnosti spôsobíť sťaženie spoločenstva manželského života odkazujú na jej závažnosť a objektívnu potrebu ochrany podvedeného nupturienta pred hrubou nespravodlivosťou, ktorá by mu bola spôsobená.

³⁵ Porov. DUDA, *Katolícke manželské právo*, s. 112–113.

³⁶ Ako už bolo ale spomenuté, neznamená to, že vlastnosť, ktorá je spôsobilá vyvolať sťaženie manželského spolužitia len v subjektívnom ponímaní, nie je spôsobilá k vyvolaniu neplatnosti manželstva. Vo všeobecnosti platí, že vlastnosť je považovaná za objektívne vážnu v tom prípade, ak ju väčšina ľudí považuje za tak dôležitú k šťastnému manželstvu, že jej zamlčanie by mali za vážnu nespravodlivosť voči druhej manželskej strane. Avšak aj vlastnosť považovaná väčšinou ľudí za menej dôležitú môže byť pre niektoré osoby natoľko vážnou, že spôsobuje neochotu poškodenej strany zotrvať v manželstve. Väčšina ľudí napríklad nepovažuje vlastnosť toho, kto v spoločnosti občasne požíje alkoholické nápoje, za tak vážnu, aby mohla zo svojej prirodzenosti narušovať spoločenstvo manželského života. Pre dieťa, ktoré malo rodičov alkoholikov však môže byť takáto vlastnosť subjektívne vážnou. Porov. BEAL – CORIDEN – GREEN, *New Commentary on the Code of Canon Law*, s. 1307–1308. Aj keď cirkevné súdy poväčšine vyhlasujú manželstvá za neplatné z dôvodu omylu vyvolaného podvodom ohľadom vlastností druhej manželskej strany na základe objektívnych kritérií, niektoré rotálne rozsudky konštatovali neplatnosť manželstiev aj v prípade vlastností, ktoré sa nezdali byť objektívne vážnymi. Tieto rozsudky poväčšine zdôrazňovali nespravodlivosť podvodného konania samotného, stavajúc ho do popredia pred objektívnu závažnosť vlastnosti, ktorá bola objektom podvodu. Porov. Rozsudok zo 6. februára 1992 *coram* Pompedda, *Ius ecclesiae* 6 (1992): 573–591, kde sa pri pojednávaní ukázalo, že muž a jeho rodina presvedčili ženu o tom, že jej nastávajúci má 30 rokov, aj keď v skutočnosti mal 38. Porov. John G. JOHNSON, „Fraud and Deceit in the Roman Rota: The First Ten Years,“ *The Jurist* 56 (1996): 569–577.

5) O prirodzenoprávnom ráze tohto inštitútu vypovedá i kánonicko-právna prax (ako súčasť kánonickej tradície),³⁷ keďže, ako sme už spomínali, cirkevné súdy od 50. rokov 20. storočia pristupovali k vyhlasovaniu neplatnosti manželstiev na základe omylu vyvolaného podvodom, a to aj napriek tomu, že prvý latinský Kódex takúto normu neobsahoval. Je pritom zrejmé, že sudcovia interpretovali už spomínané ustanovenia ohľadom omylu v duchu výkladu noriem prirodzeného Božieho práva, rozširujúc nepriamym spôsobom jeho pôsobnosť i na ďalšie subjekty.

Aj keď uvedené argumenty vychádzajúce z právnej praxe hovoria jasne v prospech prirodzenoprávného charakteru kánonu 1098, napriek tomu nie je možné túto otázku uzavrieť tak jednoducho. Veľký počet kánonistov totiž zastáva názor o rýdzo cirkevnom (ľudskom) ráze tohto kánonu, vylučujúc možnosť jeho spätnej pôsobnosti na manželstvá, v ktorých je aspoň jedna strana katolícka, za súčasného odmietania potenciálnej aplikácie tejto normy na manželstvá nekatolíkov a nepokrstených.³⁸ Ich argumentácia poväčšine vychádza zo všeobecných zásad kánonického práva o zákaze retroaktivity kódexových noriem, ktorá je zrejmá z kánonu 9 *Kódexu kánonického práva*, podľa ktorej sa zákony vzťahujú na budúce veci, nie na minulé, ak sa v nich výslovne neurčuje niečo o veciach minulých.³⁹ Kánon 1098 celkom prirodzene nič o minulých veciach nehovorí, avšak práve jeho potenciálny prirodzenoprávny charakter vyvoláva praktickú otázku o jeho aplikovateľnosti na minulé prípady. Z dôvodu vágnosti dikcie predmetného kánonu a pasívneho (zrejme cieleného) postoja magistéria i najvyššieho zákonodarcu nám môže túto otázku pomôcť rozriešiť predovšetkým právna prax.⁴⁰ Prioritnou zostá-

³⁷ Porov. CIC/1983, kán. 6 § 2, a CCEO/1990, kán. 2.

³⁸ Porov. napríklad KRAJČI, *Veľké tajomstvo*, s. 103–104; POLÁŠEK, *Cirkevní manželství podle kanonického práva*, s. 48. Za prirodzenoprávny považujú predmetný inštitút významní kánonisti ako Urbano Navarrete Cortés, José Mariá Serrano Ruiz, Paolo Moneta, Pedro-Juan Viladrich a Guido Giustinano; názor o pozitívnom právnom charaktere zastávajú zase Mario Francesco Pompedda a Luigi Chiappetta. Bližšie k tejto problematike pozri GIURGI, *The Impact of Dolus on Legal Acts in the 1983 Code of Canon Law*, s. 187n.

³⁹ „Leges respiciunt futura, non praeterita, nisi nominatim in eisdem praeteritis caveatur.“ CIC/1983, kán. 9, a CCEO/1990, kán. 1494.

⁴⁰ Cílenosť tohto postoja je možné dedukovať napríklad aj zo súkromnej odpovede (*responsum privatum*) Pápežskej komisie pre autentickú interpretáciu Kódexu kánonického práva (*Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici Authentice Interpretando*), ktorá bola v roku 1988 premenovaná na už spomenutú Pápežskú radu pre výklad textov zákonov, adresovanej 8. februára 1986 (Prot. No. 843/86) freiburskému arcibiskupovi. V tomto dokumente sa konkrétne píše: „V prvom rade by som Vás rád uistil, že uve-

va problematika vlastností, ktoré boli a stále sú cirkevnými sudcami považované za relevantné pre zneplatnenie manželstva z titulu omylu vyvolaného podvodom. Keďže právo nestanovuje ich taxatívny zoznam, kánonistika, odvolávajúc sa na kánonickoprávnu prax, bežne uvádza tieto: vážna alebo nákazlivá choroba (zvlášť pohlavná a pohlavne prenosná), vážne závislosti (napríklad na návykových látkach, gamblerstvo apod.), veľmi zlá povesť, homosexualita, bisexualita, neschopnosť dosiahnuť dobro manželov (*bonum coniugium*) – chápané v širšom slova zmysle ako dobro fyzické, duchovné, psychické a sociálne, neschopnosť splodiť (sterilita)⁴¹ a vychovávať deti, podvod ohľadom veku, závažné

dená otázka, potom, čo bola podrobená špeciálnemu a dôkladnému štúdiu niekoľkými našimi konzultormi, bola preskúmaná kolegiálne na Porade konanej 13. decembra uplynulého roku (r. 1985), na ktorom bolo rozhodnuté, zohľadňujúc doktrínálnu komplexnosť tejto otázky, aby bola záležitosť predložená na plenárne zasadanie Otcov kardinálov Komisie, ktorí potom rozhodnú o vhodnosti podania autentickej interpretácie v tejto záležitosti. Porada bola naklonená k považovaniu kánonu 1098 za normu rýdzo pozitívneho charakteru, a preto neretroaktívnu. Zohľadňujúc však veľkú rôznorodosť prípadov, ktorých sa môže tento kánon týkať, nemohlo byť ale *a priori* vylúčené, že u niektorých káuz by bolo možné deklarovať nulitu odvodenú z prirodzeného práva, v prípade ktorých by bolo legitímne vydať afirmatívny rozsudok. Je preto úlohou sudcu, ktorý má k dispozícii všetky relevantné fakty, aby určil, či kauza pred súdom zahŕňa typ omylu zneplatňujúceho súhlas nie na základe pozitívnej dispozície kánonu 1098, ale silou prirodzeného práva, ako tomu bolo v prípade niektorých rozsudkov, ktoré časovo predchádzali promulgácii Kódexu. Aby sme mohli konečne prísť k vyjasneniu a preskúmaniu týchto kritérií a konceptov, toto je úlohou rezervovanou magistériu. Navzdory riziku, že zatiaľ nastanú rôzne doktrínálne interpretácie, a preto tiež rôzne súdne rozsudky, stále sa zdá nenáležité predísť doktrínálnej úlohe autentickej kánonickej interpretácie. V každom prípade bude, ako som už povedal, na Plenárnom zasadaní, aby posúdilo vhodnosť rozhodnutia vyjašňujúceho túto záležitosť, rozhodnutia, považovaného niektorými za predčasné, keďže dostatočné doktrínálne vyšetrenie nebolo doteraz vedené.“ K anglickej verzii celej súkromnej odpovede bližšie pozri WRENN, *The Invalid Marriage*, s. 229–230.

- 41 Práve neplodnosť je momentálne jedinou vlastnosťou, ktorú zákonodarca *expressis verbis* ustanovil ako zneplatňujúcu manželstvo v prípade omylu vyvolaného podvodom. Porov. CIC/1983, kán. 1084 § 3, a CCEO/1990, kán. 801 § 3. V jej prípade ide bez pochyb o vlastnosť, ktorá zneplatňuje manželstvo na základe prirodzeného Božieho práva. Ako hlavné argumenty možno uviesť skutočnosť, že manželstvo je ako prirodzenoprávny inštitút zameraný na dobro manželov, ako aj na plodenie a výchovu detí. Porov. CIC/1983, kán. 1055, a CCEO/1990, kán. 776. Z toho dôvodu podvodné zamlčanie neplodnosti jednou z manželských strán je dôvodom pre deklarovanie manželstva za neplatné cirkevným súdom. Takáto vlastnosť je napokon jednoznačne spôsobilá zo svojej prirodzenosti sťažiť manželské spolužitie. Sterilitu je preto možné s určitosťou aplikovať ako dôvod neplatnosti manželstva z dôvodu omylu vyvolaného podvodom aj na manželstvá uzavreté pred účinnosťou platného latinského Kódexu, respektive

negatívne fyzické a morálne vlastnosti, voľnomyšlienkárske a bohémске chápanie a štýl života, zhýralý a nemorálny život pred manželstvom (napríklad prostitúcia), podvod ohľadom panenstva, podvod týkajúci sa otcovstva dieťaťa, ktoré sa má narodiť, podvod ohľadom nemanželských detí, majetková situácia, predchádzajúca kriminálna činnosť, podvod týkajúci sa vzdelania, zamestnania apod.⁴² Je pritom zrejmé, že väčšina z týchto vlastností by mohla byť kvalifikovaná (od prípadu k prípadu) pri aplikácii kánonu 1098 aj ako atribúty charakterom prirodzeného Božieho práva, zatiaľčo v prípade niektorých iných by mohlo ísť skôr o vlastnosti rázu rýdzo cirkevného (ľudského) práva. Niektoré z uvedených vlastností by zároveň mohli byť za istých okolností subsumované aj pod iné kánonickoprávne manželské inštitúty, nevynímajúc tie, ktoré sú obsiahnuté v kánone 1095 latinského Kódexu.

3. ZÁVER

Ako je zrejmé, právo samotné, ani rotálna jurisprudencia nestanovujú taxatívny zoznam vlastností, ktoré zneplatňujú na základe kánonu 1098 Kódexu kánonického práva manželstvo z dôvodu omylu vyvolaného podvodom. S určitosťou ale pôjde o atribúty druhého manželského partnera, ktoré v prípade existencie alebo absencie môžu potenciálne ovplyvniť buď samotnú podstatu, alebo vlastnosti, prípadne prirodzený priebeh manželského spolužitia.⁴³ Práve tieto chránené objekty naznačujú prirodzenoprávny charakter tohto inštitútu, čomu napomáha i jeho široké

manželstvá nekatolíkov, či nepokrstených. Napriek tomu je potrebné uvedomiť si, že neplodnosť sama o sebe (bez impotencie) nie je kvalifikovaná ako predmet zneplatňujúcej manželskej prekážky, pretože potomstvo nepatrí k podstate manželstva. Porov. NEMEC, *Základy kánonického práva*, s. 118.

⁴² Porov. napríklad NEMEC, *Manželské právo katolíckej cirkve*, s. 103–104; Christian HUBER, „Der Ehenichtigkeitsgrund ‚arglistige Täuschung‘ in der Rechtsprechung der deutschsprachigen Offiziate von 1983 bis 1989: Eine vergleichende Untersuchung zu C 1098 CIC,“ *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 159 (1990): 389; WRENN, *Judging Invalidity*, s. 32; JOHNSON, „Fraud and Deceit in the Roman Rota: The First Ten Years,“ s. 577; Luigi CHIAPPETTA, *Il Codice di Diritto Canonico: Commento giuridico-pastorale*, sv. II, Napoli: Edizioni Dehoniane, 1988, s. 223; Mariuca VADAN, *La nullità del matrimonio canonico: Elementa praestantiora della giurisprudenza rotale*, Roma: Editrice dell’Ulisse, 2006, s. 222–223; GIURGI, *The Impact of Dolus on Legal Acts in the 1983 Code of Canon Law*, s. 185.

⁴³ Porov. *Monasterien.*, coram Serrano z 28. mája 1982, a WRENN, *Judging Invalidity*, s. 30–32.

poňatie a predvídanie možnosti spáchania podvodu aj treťou stranou bez vedomia oboch manželov. Ako už bolo navyše spomenuté, viaceré rotálne rozsudky uznali neplatnosť manželstva na základe podvodom vyvolaného omylu ohľadom vlastnosti druhej manželskej strany, ktorá sa nezdała objektívne až tak vážnou. Najmä na tomto pozadí možno konštatovať, že cirkevný sudca musí vyšetriť každý prípad v samotnej podstate zvlášť a rozhodnúť sa, či v prípade afirmatívneho rozsudku deklaruje neplatnosť manželstva na základe Božieho práva, respektíve práva rýdzo cirkevného (ľudského). Je pritom zrejmé, že sudca by mohol deklarovať prirodzenoprávnosť tohto kánonu jedine pri jeho aplikovaní na manželstvá slávené pred 27. novembrom 1983, respektíve na manželstvá nekatolíkov, prípadne nepokrstených. V inom prípade môže túto otázku elegantne obísť a vyhnúť sa zaujatiu jednoznačného stanoviska. V tejto súvislosti sa celkom prirodzene núka otázka, či je správne, aby boli otázky posudzovania prirodzenoprávnosti tohto inštitútu ponechané len na rozhodnutie sudcov, ktorými sa môžu stať dokonca i laici.⁴⁴ Keď sa preto magistérium vyhýba jasnému vymedzeniu charakteru tohto kánonu, respektíve aspoň všeobecnému stanoveniu charakteristík vlastností, ktoré objektívne zneplatňujú z tohto titulu manželstvo, takýmto spôsobom prispieva k právnej neistote a zveruje úlohu náležiacu učiacej úlohe cirkvi do rúk iných.⁴⁵ Na druhej strane je zaujímavé pozorovať, akým spôsobom si s touto náročnou úlohou poradila právna prax a ako svojou činnosťou prispela k zapracovaniu tohto kánonu do života cirkvi.

Závažnosť tejto otázky pramení taktiež v skutočnosti, že inštitút podvodu sa vyskytuje v súdnej praxi cirkvi veľmi často a je jedným zo štyroch

⁴⁴ Porov. CIC/1983, kán. 129 § 2, a CCEO/1990, kán. 979 § 2. Samozrejme, v tomto kontexte je nevyhnutné spomenúť skutočnosť, že cirkevní sudcovia disponujú vo vzťahu k jurisdikcii príslušného diecézneho biskupa riadnou zastupiteľskou riadiacou mocou (*potestas vicaria*). Porov. Antonín HRDINA, *Kanonské právo*, Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 197–198.

⁴⁵ V tomto ohľade je navyše nevyhnutné spomenúť kvalitu cirkevného súdnictva, ktorá sa v jednotlivých krajinách líši. Je ale samozrejme, že vydať jednoznačné rozhodnutie v tejto otázke nie je až také jednoduché. Z toho dôvodu nemožno súhlasiť s kánonistami, ktorí priamo a výslovne požadujú, aby boli stanovené konkrétne vlastnosti, ktoré sú spôsobilé zneplatniť manželstvo z dôvodu omylu vyvolaného podvodom. Žiaduce sa však javí stanoviť aspoň určité konkrétne procesné postupy a kritériá, ktoré by museli byť za každých okolností pri aplikovaní tohto inštitútu v praxi dodržané a zohľadnené. Porov. ZVOLENSKÝ, „Omyl spôsobený podvodom podľa kánona 1098 Kódexu kanonického práva,“ s. 79–80.

najčastejších dôvodov, pre ktoré býva v súčasnosti v žalobách podaných na cirkevných súdoch napádaná platnosť manželstva.⁴⁶ Podľa môjho názoru možno na základe súčasného stavu jurisprudencie a aplikačnej praxe cirkevných súdov túto otázku uzavrieť s konštatovaním, že v prípade objektívne hrubého omylu vyvolaného podvodom je neplatnosť manželstva založená na samotnom prirodzenom Božom práve. V takom prípade je nevyhnutné aplikovať tento kánon na všetky manželstvá, a to bez ohľadu na to, či ide o manželstvá uzavreté pred účinnosťou platného latinského Kódexu, prípadne manželstvá nekatolíkov a nepokrstených. Ak ale omyl spôsobený podvodom nie je až tak vážny a do úvahy by bolo nevyhnutné vziať skôr subjektívne kritériá podvedeného nupturienta, v takom prípade by mohol byť kánon 1098 aplikovaný, ako rýdzo cirkevné (ľudské) právo a v súlade s kánonom 11 latinského Kódexu, len na manželstvá katolíkov uzavreté po 27. novembri 1983.⁴⁷ Dôvody pre tieto závery možno ozrejmiť skutočnosťou, že prirodzené Božie právo sa nachádza vo vedomí každého duševne zdravého človeka, z čoho možno implikovať nevyhnutnosť prioritného zohľadňovania objektívnych kritérií. V prípade rýdzo cirkevného (ľudského) práva je ale možné vziať pri jeho aplikácii do úvahy aj princíp kánonickej miernosti (*aequitas canonica*), ktorý bol, podľa môjho názoru, v tomto prípade zapracovaný už priamo do normatívneho vymedzenia inštitútu podvodu.⁴⁸ Z toho dôvodu je možné vyhlásiť za neplatné manželstvá na základe omylu vyvolaného podvodom aj v prípade subjektívne poňatej vlastnosti, ktorá je predmetom podvodu a je spôsobilá sťažiť manželské spolužitie, avšak výlučne neretroaktívnym spôsobom a výlučne na manželstvá katolíkov.

The Application of Canon 1098 in Canon-Law's Science and Practice

Keywords: Canon 1098 CIC; Conceptual Definition; Jurisprudence; Natural God's Law; Purely Church Law; Application Practice; Church Courts; Potential Retroactive Force

Abstract: *Error dolosus*, specified in the Canon 1098 of the Latin Code of Canon Law, ranks among the most treated Canon Law institutes, from a legal, as well as a practical point of

⁴⁶ NĚMEC, *Manželské právo katolické církve*, s. 103–104.

⁴⁷ POROV, WRENN, *The Invalid Marriage*, s. 109.

⁴⁸ POROV, GIURGI, *The Impact of Dolus on Legal Acts in the 1983 Code of Canon Law*, s. 171⁷⁵, a *Communicationes* 9 (1977): 371–373.

view. The main reason lies specifically in its wide conceptual normative definition and indicated natural law constructions, which has since the time of its promulgation provided its potential retroactive application. In reference to the history of this Canon and the fact that despite thirty years of its legal existence, most of the relevant questions have not been clarified yet, this topic is also relevant at present. A number of discrepancies occur, specifically in this respect, in terms of the practice that often infringes on the principle of legal peace in Canon Law. The main goal of this article is to point out the most important conceptual fundamentals of this Canon, its perception in legal science, including certain peculiarities and problems connected with its application in the practice of Church courts.

Doc. JUDr. Vojtech Vladár, PhD.
Katedra rímskeho a cirkevného práva
Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
vojtech.vladar@truni.sk